

Digitální knihovny

Dlouhodobé uchovávání digitálních dat

—

2. 4. 2025

Uchovávání digitálních dokumentů

Je třeba zajistit:

- vyhledatelnost,
- dostupnost,
- udržení srozumitelnosti,
- udržení využitelnosti,
- ochrana před ztrátou,
- ochrana před zničením,
- ochrana před ztrátou důvěryhodnosti,
- nezávislost na zastarávání nosičů digitálních dat

Digital Preservation

- Volba formátů – dat i metadat (v případě obrazových formátů TIFF vs JP2)
- Zásady – otevřený, rozšířený formát, podporovaný, adekvátní uživatelské komunitě
- Ochranná opatření – migrace, emulace
- Sledování rizik
- Důvěryhodnost, autenticita

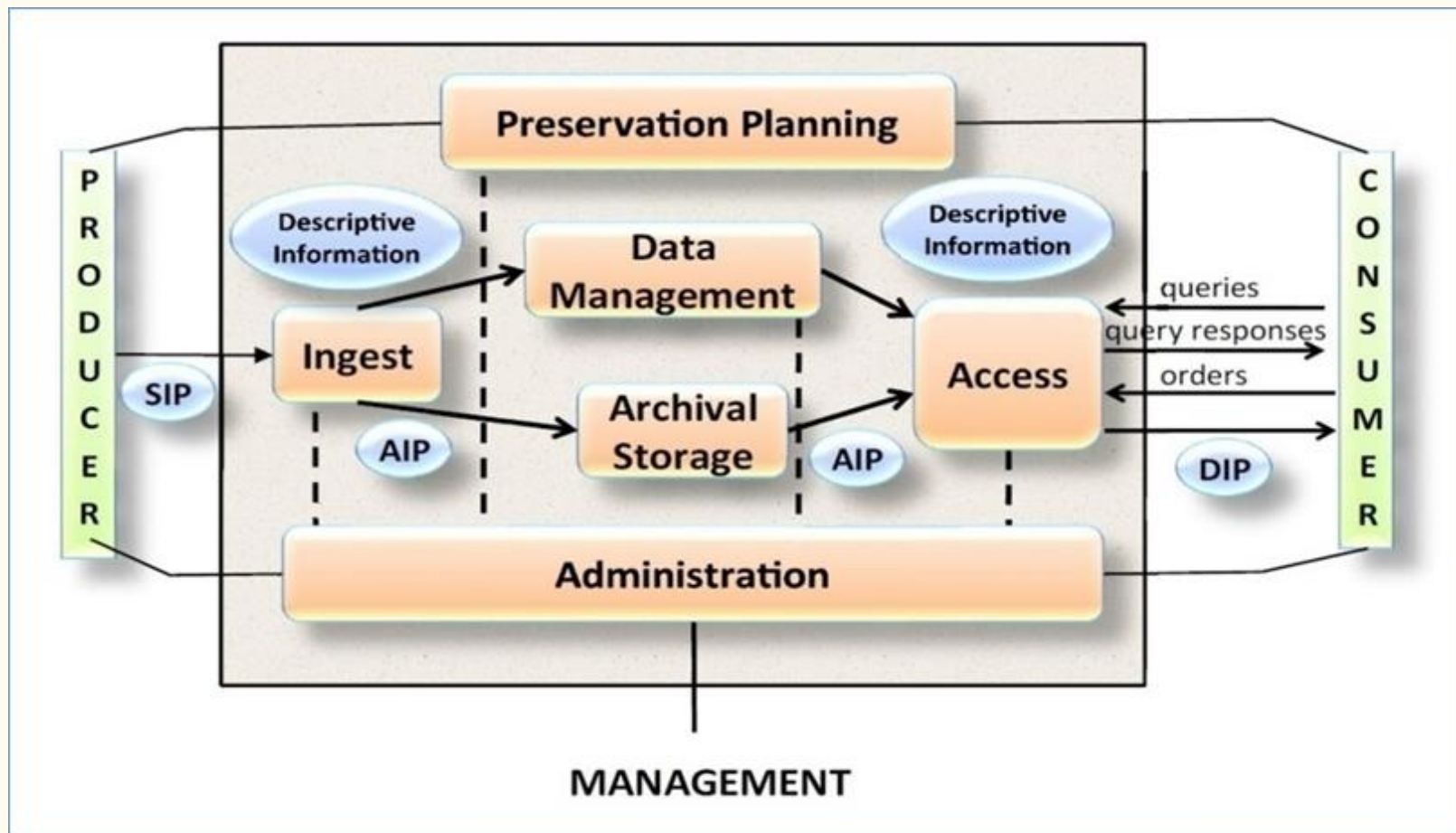
Co se může stát?

- nový upgrade softwaru nepodporuje staré typy formátů
- formát sám má novou verzi
- formát nefunguje v současné technologii

Ochrana digitálních dat

- bezpečné uložení
- bitová ochrana
- logická ochrana
- Long Term Preservation, ISO 14721 - OAIS - české názvosloví součástí normy ČSN ISO 14721 (CCSDS 650.0-M-2)
- Kolem roku 2000 první odborné skupiny a poziční dokumenty
- Koncept OAIS v roce 2000, ISO norma 2003, 2012
- SIP, AIP, DIP
- Digital Preservation Coalition a Digital Curation Centre, Alliance for Permanent Access to the Records of Science Network (APARSEN)
- 1997-2007 RLG DigiNews (první odborné periodikum), od 2006 International Journal of Digital Curation
- 2004 1. ročník iPres (dále Preservation and Archiving Special Interest Group [PASIG] a Archiving)
- World Digital Preservation Day – 1. čtvrtek v listopadu

Referenční model OAIS

Long Term Preservation System / repozitář

- Komplexní nástroj
- Archiv dle OAIS
- Repozitář, digitální archiv, LTP systém – ochrana bitstreamu i logická
- Repozitář není jen technologie sama (naopak se musí se změnami technologií vyrovnávat)

Ukládání dat dnes

- Bez ohledu na používaná média pro uložení a zálohy jde o kompromis mezi přístupností, bezpečností a náklady
- Uložení záloh na HDD – vhodné pro malé projekty
- Dnes je běžné datové úložiště pro celou instituci
 - diskové pole napojené na lokální síť
 - speciální nástroje na zálohování
 - zálohy opět na diskovém poli např. v jiném umístění, části budovy nebo alespoň 2 kopie dat
- Na správu datového úložiště je zapotřebí software
- Diskové pole – technologie RAID (Redundant Array of Inexpensive Disks)
- Erasure Coding - nová technologie, alternativa RAID, velká statická data

Digital asset management (DAM)

- je to vrstva nad hardwarem – software pro správu úložiště (dat)
- poskytuje implementaci infrastruktury k zajištění správy a ochrany dat, data a metadata v databázi, prostředí pro uložení a zpřístupnění, nástroje pro uživatele i administraci, možnost vytvoření archivu pro digitální zdroje a jejich metadata
- vrstva pro správu dle OAIS

Trvalé / dlouhodobé uchování digitálního dokumentu

- nejdříve ochrana nosiče
- snaha o hardwarová muzea, později problém s softwarem
- ochrana bitstreamu a informačního obsahu v něm
- Bitstreamová (fyzická) ochrana
 - pasivní ochrana
 - první (nezbytný) krok
 - zálohy a testováním použitelnosti záloh, provozování více lokací s víc technologiemi apod., podmínky pro provoz úložišť
 - kontrolní součty (MD5, rodina SHA)
 - základní pravidlo zálohování zní: 3-2-1. 3 kopie, 2 rozdílné technologie, 1 kopie na geograficky oddělené lokalitě

Doporučení pro bitovou ochranu

- OAIS
- [National Digital Stewardship Alliance Levels of Digital Preservation](#)
- [Preservation Storage Criteria](#)
- ISO 16363 – kapitola 5
- Zákon 499/2004 Sb. a [Metodický návod č. 2/2022 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra pro akreditaci digitálního archivu](#)
- [Směrnice pro dlouhodobou ochranu multimediálních dat](#) (MK ČR)
- [Metodika bitové ochrany digitálních dat](#) (projekt ARCLib)
- [Pečeť Nestoru](#)

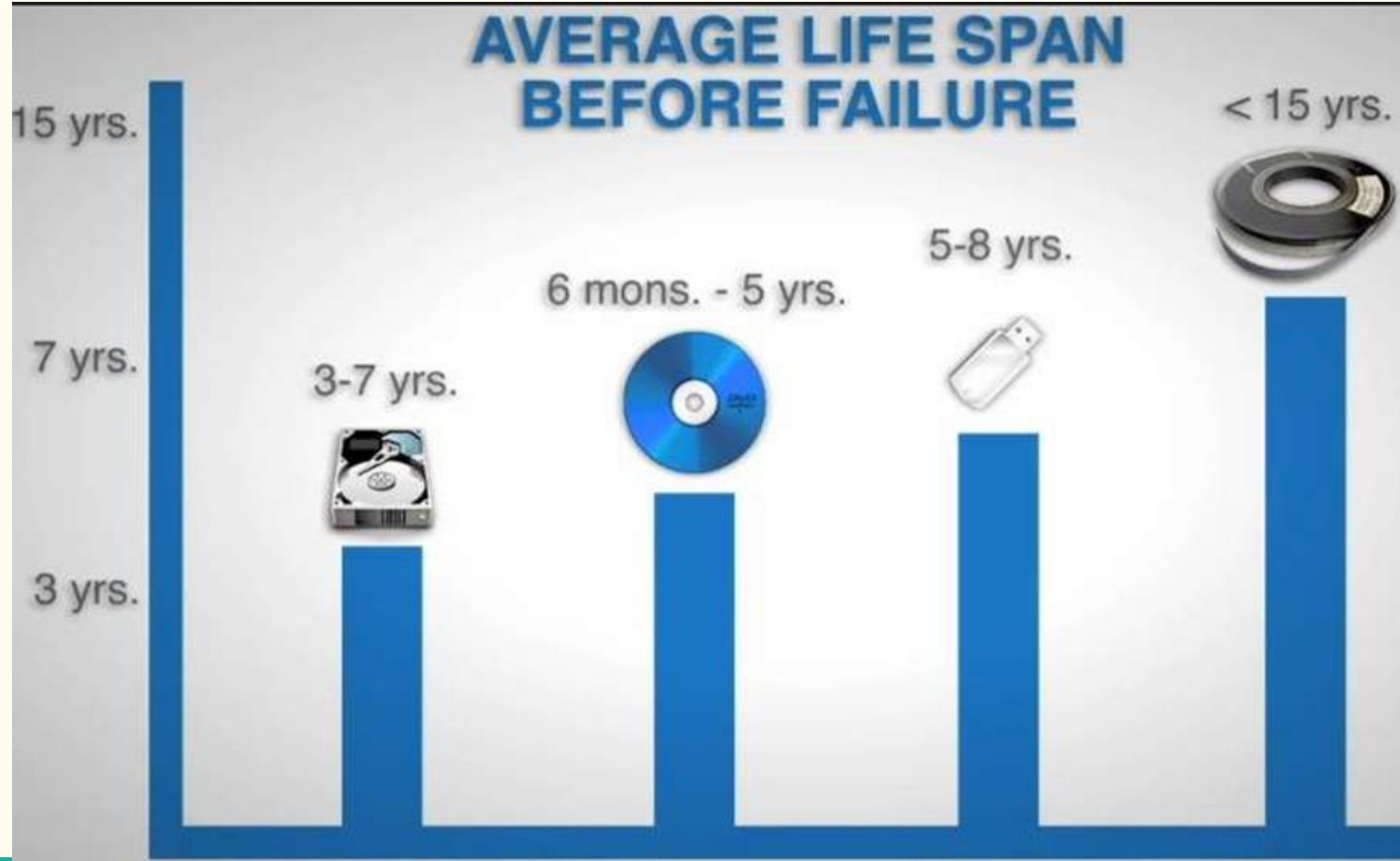
Postupy bitové ochrany

- pravidlo 3-2-1
- pravidelné kontroly integrity (cca za 3 roky celé úložiště)
- údržba hardware, včasná výměna
- monitoring zařízení
- vhodné úložné technologie
- opatření proti lidskému faktoru (WORM - Write once read many - média)
- uchovávat historické verze dat
- mít dlouhodobý plán udržitelného provozu (organizační postupy, lidské zdroje, uchování a předávání znalostí, udržitelné financování, plánovaná pravidelná obnova hardware a software)

Vývoj typů úložných médií

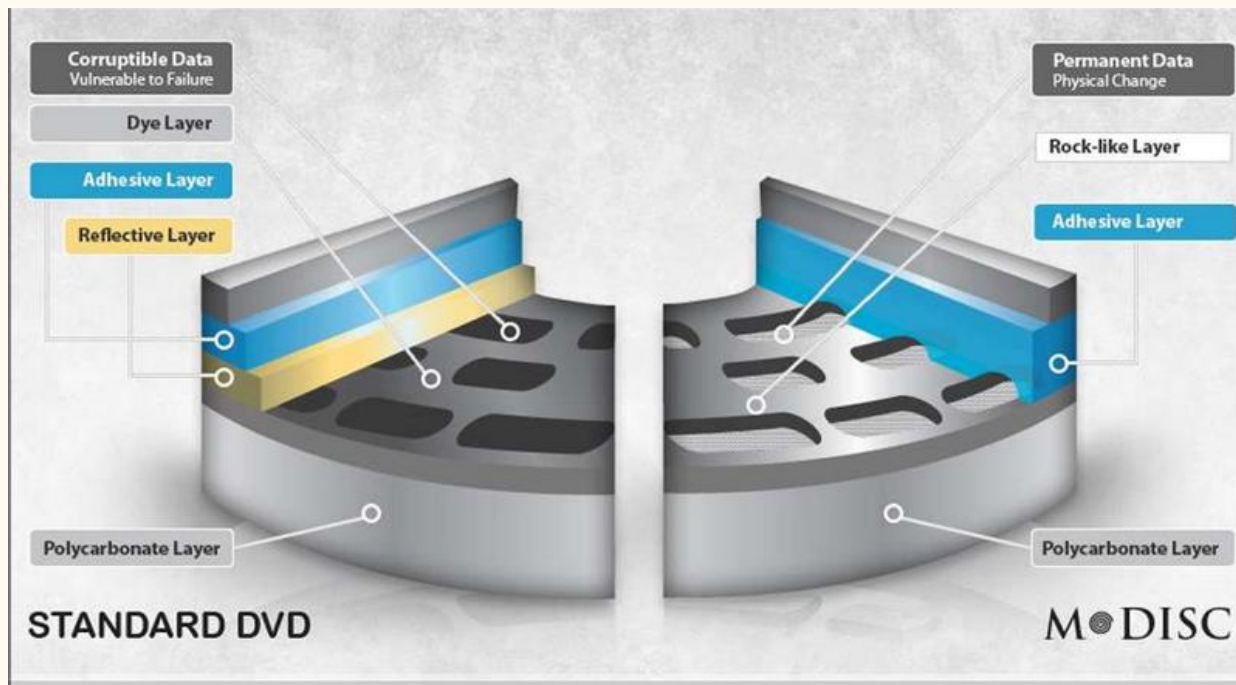
Životnost

Optické disky

- Používaly se v devadesátých letech,
Doporučení neužívat
- Po roce 2010 považovány za
neperspektivní
- Výrobci přichází s novinkami
– M-Disc, DataTresorDisc;
DataLifePlus

- Nová technologie výroby
- Stále důraz na podmínky skladování
- Vhodné jako záloha pro menší proj

Magnetické pásky

- Dlouhodobě nejpoužívanějším médiem, na trhu od 2000
- Lepší poměr cena/kapacita než pevný disk
- Kompatibilita přes 2 generace
- Dnes nejpoužívanější pro velké objemy dat
- LTO: Linear Tape Open,
- LTO 6 (2012) – 2,5TB
- LTO 7 (2015) – 6 TB
- LTO 8 (2017) – 12 TB
- LTO 9 (2021) – 18 TB

PEVNÉ DISKY (HDD)

- poměr cena/kapacita se neustále zlepšuje
 - blíží se páskám
- výhodou je rychlá odezva, rychlý přístup, jednoduchost použití
- lze připojit přes lokální rozhraní nebo dálkově
- diskové (datové) pole, zrcadlení

Solid-state drives (SSD)

- Rychlejší, ale při stejné velikosti úložiště dražší disky než HDD
- Zcela jiná technologie ukládání záznamu
- Omezená životnost,

Ukládání dat dnes

- Bez ohledu na používaná média pro uložení a zálohy jde o kompromis mezi přístupností, bezpečností a náklady
- Uložení záloh na HDD – vhodné pro malé projekty
- Dnes je běžné datové úložiště pro celou instituci
 - diskové pole napojené na lokální síť
 - speciální nástroje na zálohování
 - zálohy opět na diskovém poli např. v jiném umístění, části budovy nebo alespoň 2 kopie dat
- Na správu datového úložiště je zapotřebí software
- Diskové pole – technologie RAID (Redundant Array of Inexpensive Disks)
- Potřeba volit podle užití – rychlé RAID 0, obvyklé RAID 1, bezpečné RAID 5,6, další typy

Postupy logické ochrany

Strategie dlouhodobé ochrany digitálních dat můžeme rozdělit do několika skupin:

- 1) ochrana technologií (počítačové muzeum, ochrana HW);
- 2) emulace technologií (tvorba emulačního SW, případně digitální archeologie);
- 3) migrace informací (převod datových formátů a normalizace) a
- 4) ostatní (zapouzdření, přenos dat na papír, film).

Nelze zajistit jen technickými nástroji, ty jsou však nezbytné.

Content data object

- Ochrana informačního obsahu
- CDO – Content data object
- Interpretační informace (representation information)
- Jeden objekt CDO – jeden či více souborů
- Příklad. Jeden objekt CDO (filmový snímek) – tři komponenty (zvuková / zvukový kodek, obrazový / obrazový kodek, strukturální / kontejnerový formát)

Data a metadata

- Datový obsah
- Popisná metadata
- Metadata o struktuře balíčku
- Administrativní metadata
- Identifikátory - uuid, URN:NBN

Souborové formáty pro archivaci - kritéria

- Ideálně přijímat do archivu omezené množství datových formátů
- Identifikace pomocí PUID (PRONOM) - formátový registr, snahy o další, aktuálně FDD
- Méně vhodné pomocí MIME type (původně pro mailovou komunikaci, 7 typů a doplněné subtypy – např. image/gif nebo application/json).
- Vhodné zvolit formát již při vzniku dokumentu

JPEG - PUID

PRONOM Unique ID ▼	Format Name ▼	Format Version	Extension ▼	Format Risk ▼
fmt/41	 Raw JPEG Stream		jpe jpg jpeg	
fmt/42	 JPEG File Interchange Format	1.00	jpeg jpe jpg	
fmt/43	 JPEG File Interchange Format	1.01	jpg jpe jpeg	
fmt/44	 JPEG File Interchange Format	1.02	jpg jpe jpeg	
x-fmt/398	 Exchangeable Image File Format (Compressed)	2.0	jpg jpeg	
x-fmt/390	 Exchangeable Image File Format (Compressed)	2.1	jpg jpeg	
x-fmt/391	 Exchangeable Image File Format (Compressed)	2.2	jpg jpeg	
fmt/645	 Exchangeable Image File Format (Compressed)	2.2.1	jpg jpeg	
fmt/1507	 Exchangeable Image File Format (Compressed)	2.3.x	jpg jpeg	
fmt/112	 Still Picture Interchange File Format	1.0	spf jpg	

Kritéria pro výběr vhodného formátu dat

- Nejpropracovanější v oblasti obrazových formátů
- Jak hodnotit zastaralost a ohrožení? Znáte zastaralé formáty?
- Technická kvalita (ztrátová / beztrátová komprese)
- Velikost, účel použití (velikost omezující ano/ne)
- Uživatelská komunita
- Rozšíření, podpora, licence, dokumentace

Doporučení

ii. Photographs - Digital		
ii. Photographs - Digital		
	Preferred	Acceptable
A. Faithful representation of the work	> Equal in quality to the published version, best edition or master copy > In the same format as the master copy	
B. Technical Characteristics	> Highest resolution available, not rescaled or interpolated > Highest bit depth available, 16 bits per channel if available > Embedded color profile or specified color space used in published version > Uncompressed > Unlayered	> Lossless compression or lower compression ratios > Discrete wavelet transform (DWT) preferred to discrete cosine transform (DCT) > Layered, if supported by preferred or acceptable format
C. Formats	> TIFF (*.tif) > JPEG2000 (*.jp2) > PNG (*.png) > JPEG/JFIF (*.jpg)	> Photoshop (*.psd) > JPEG2000 Part 2 (*.jpt, *.jpx) > Digital Negative DNG (*.dng) > Proprietary Camera Raw formats (*.nef, *.crw) > GIF (*.gif)

- Doporučení Národní knihovny ČR
- JPEG2000, TIFF,
- EPUB
- PDF/A 1, 2, 3
- *.wav, *.mp4 (kodek MPEG-4 Media File)
- Dle archivní vyhlášky: PDF/A, PNG, JPEG, TIFF, GIF, MP2, MP3, MPEG-1, MPEG-2, MPEG-4, WAV, XML, DTD

Nástroje

Data

- produkce
- identifikace
- charakterizace
- validace
- prezentace
- uložení a správa

Metadata

- produkce / editace
- validace
- prezentace / interpretace
- uložení a správa

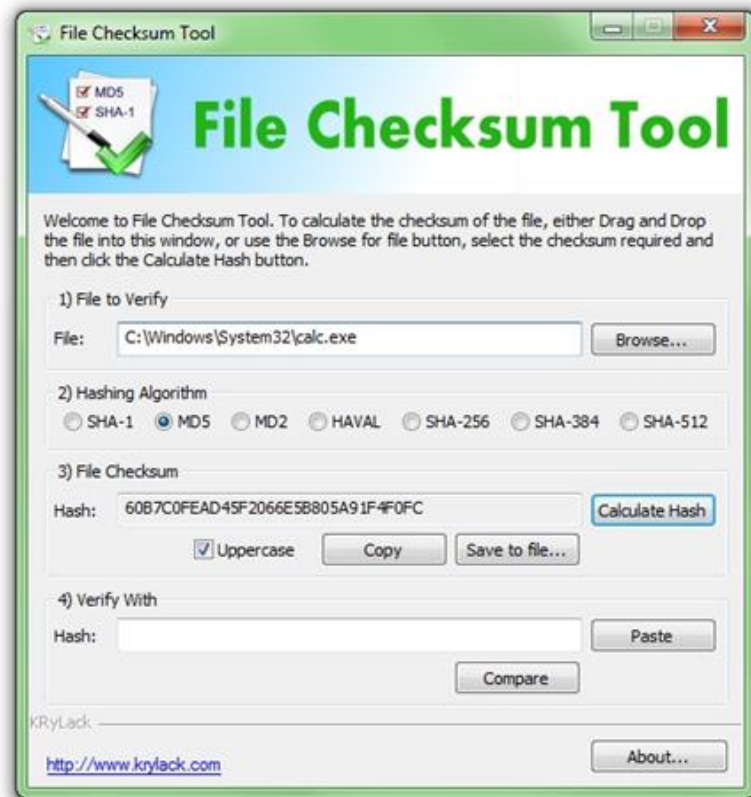
Nástroje kontroly integrity

Manuální

- Double Commander
- File Checksum Tool
- Bitrot Detector

Pokročilé

- politikami řízené úložiště

Formátový registr Pronom

PUID

Signatures

Vazba na DROID, ale i Siegfried

MagicNumber - specifické bitové sekvence

Identifikace

- DROID (<https://github.com/digital-preservation/droid>)
- FIDO (<https://github.com/openpreserve/fido>)
- Siegfried (<https://github.com/richardlehane/siegfried>) – nadstavba Brunhilda
- Apache Tika (<http://tika.apache.org/>)
- Nanite (<https://github.com/openplanets/nanite/>)

Validace (data i metadata)

- Jpylyzer – JPEG2000 (<https://jpylyzer.openpreservation.org/>)
- VeraPDF – PDF/A (<https://verapdf.org/home/>)
- MediaConch – zejména Matroska (<https://mediaarea.net/MediaConch>)
- Komplexní validátor NDK (<https://www.ndk.cz/archivace/komplexni-validator>)
- Validátor ZAF – SIP balíčky ESSS (<https://validatorzaf.github.io/zaf/>)
- Validátor NDA
- DPF manager (<http://dpfmanager.org/>)
- EpubCheck (<https://github.com/w3c/epubcheck/releases>)
- JHOVE
- FITS - wrapper (obsahuje: ADL Tool, Apache Tika, DROID, Exiftool, Jhove, MediaInfo)

JHOVE

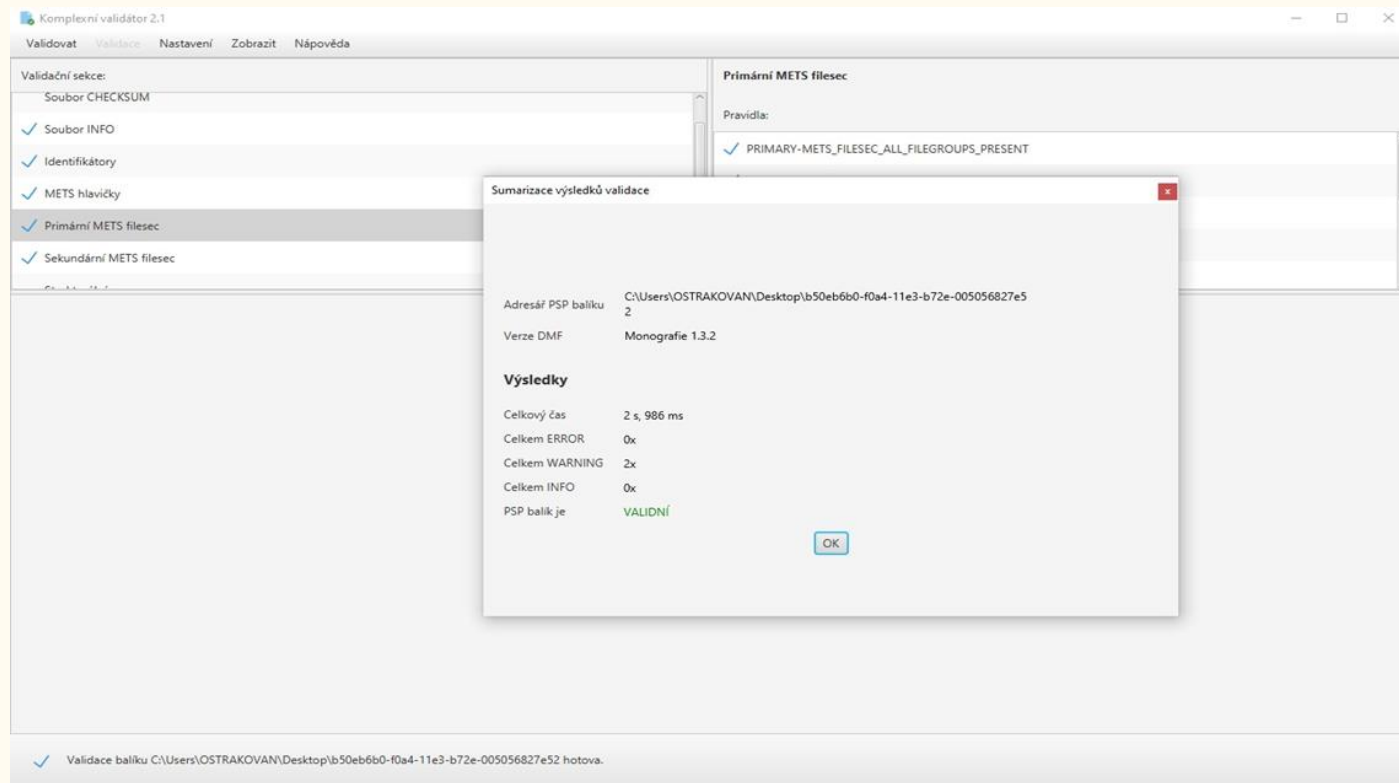
<https://jhove.openpreservation.org/>

Harvard Library, JSTOR

GIF, HTML, JPEG, JPEG 2000, PDF, TIFF, WAV, XML

Komplexní validátor NDK

<https://old.ndk.cz/archivace/komplexni-validator>

Validační sekce:

Kontrola dostupnosti externích nástrojů

Jhove	✓				
verze: Rel. 1.22.1					
Jpylyzer	⚠	Zkusit znovu	Instalovat	Nastavit adresář	Odebrat adresář
chyba: Chyba: prázdný výstup!					
ImageMagick	✓				
verze: ImageMagick 7.0.8-48					
Kakadu	✓				
verze: v7.9					
MP3val	⚠	Zkusit znovu	Instalovat	Nastavit adresář	Odebrat adresář
chyba: Chyba: Cannot run program "mp3val": CreateProcess error=2, Systém nemůže nalézt uvedený soubor!					
shntool	⚠	Zkusit znovu	Instalovat	Nastavit adresář	Odebrat adresář
chyba: Chyba: Cannot run program "shntool.exe": CreateProcess error=2, Systém nemůže nalézt uvedený soubor!					
Checkmate	⚠	Zkusit znovu	Instalovat	Nastavit adresář	Odebrat adresář
chyba: Chyba: Cannot run program "mpck.exe": CreateProcess error=2, Systém nemůže nalézt uvedený soubor!					

Pokračovat

Nápověda

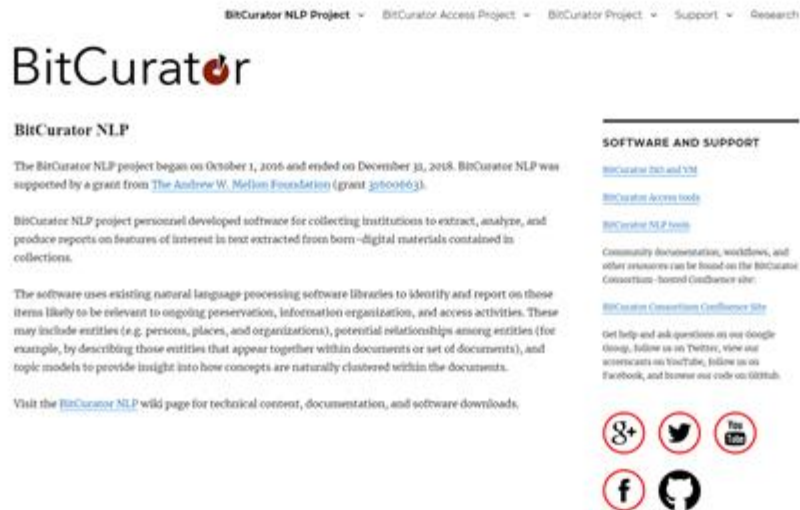
Charakterizace / extrakce metadat

- charakterizace / extrakce technických metadat
 - další fáze, cílem je získat (do metadat) v repozitáři ke každému objektu informace o všech vlastnostech (ochraňovány budou signifikantní vlastnosti) digitálního objektu
 - vzniká větší množství metadat: repozitář je konvertuje a ukládá do AIP
 - různé formáty – různé nástroje
 - JHOVE: podpora několika základních skupin formátů,
 - FITS – wrapper (obsahuje: ADL Tool, Apache Tika, DROID, Exiftool, Jhove, MediaInfo,
 - NZME - National Library of New Zealand Metadata Extractor,
 - EpubCheck
 - ExifTool
 - Mediainfo <https://mediaarea.net/cs/MediaInfo> – nástroj určený spíše pro audio a video formáty

Další nástroje pro tvorbu a správu metadat

- METS Editor (SobekCM) – nástroj umožňuje vytváření METS záznamu např. ze složky obsahující soubory (<https://sourceforge.net/projects/metseditor/>). Umí vytvořit popisná metadata a strukturální mapy. Poslední verze je z roku 2015.
- Curator's Workbench – nástroj na vytváření METS záznamů, s vnořenými popisnými metadaty ve standardu MODS. Dokáže vytvořit METS záznam pro konkrétní objekty, s určenou strukturou apod. Nerozvíjen od 2013.
- PIMTOOLS – PREMIS in METS Toolbox – dokáže validovat PREMIS v METS záznamu, vytvořit METS záznam s PREMIS záznamem, který máme k dispozici, nebo naopak z METS záznamu, který obsahuje PREMIS kompletní PREMIS vyextrahovat. Nerozvíjen.

BitCurator (<https://bitcurator.net/>)

The screenshot shows the BitCurator NLP Project website. At the top is a navigation bar with links: BitCurator NLP Project, BitCurator Access Project, BitCurator Project, Support, and Research. The main heading is 'BitCurator' with a red circular logo. Below it is the section 'BitCurator NLP'. The text describes the project's history (started October 1, 2016, ended December 31, 2018) and its purpose: to develop software for collecting, extracting, analyzing, and reporting on features of interest in text from born-digital materials. It mentions the use of existing NLP software libraries and the goal of identifying and reporting on entities and relationships. A sidebar on the right titled 'SOFTWARE AND SUPPORT' lists links for 'BitCurator Tools and VM', 'BitCurator Access tools', and 'BitCurator NLP tools'. It also mentions community documentation, workflows, and a 'BitCurator Consortium Conference Site'. At the bottom of the sidebar are social media icons for Google+, Twitter, YouTube, Facebook, and GitHub.

- Nástroj na tzv. digitální forenzní analýzu.
- Vytvoří:
 - profily datasetů např. z pohledu formátů,
 - přehledy metadat (last edited, created)
 - provádí migrace některých formátů,
 - vyhledává v datech údaje jako emaily, citlivé údaje apod.
- BitCurator je open source, je distribuován jako linux distribuce

LTP systémy v ČR v paměťových institucích

- LTP NDK
- ARCLib (KNAV, ÚKUK)
- Národní digitální archiv (Archivematica) - příprava nového řešení
- RODA (Archiv hl. města Prahy)
- Archiv UK

Další LTP systémy

Rosetta

Preservica

Lockss

Zachováno navěky? Teorie a praxe dlouhodobého uchování digitálních dokumentů

Pavčina Kočíšová – Zdeněk Vašek – Václav Jiroušek – Vojtěch Kopský – Jan Bilwachs – Filip Pavčík – Petr Cajthaml, Praha: Národní knihovna ČR, 2023, ISBN 978-80-7050-791-9.

DĚKUJI ZA POZORNOST!

zdenek.vasek@ruk.cuni.cz